

ANAYASA TARTIŞMALARI ÜZERİNE

HÜLYA GÜLBAHAR İLE SÖYLEŞİ

Söyleşi: Esra Aşan, Uğur Demirci

Mayıs 2010, İstanbul

1982 Anayasası'nın bazı maddelerinde yapılmak istenen değişiklikleri kapsayan 17. paket tartışmaları, 2010 Mart ayı sonlarında hız kazanmaya başladı. Anayasa değişikliği konusunda sert kutuplaşmaların yaşandığı bir dönemde; Anayasa yapım sürecinin nasıl olması gerektiği, bu değişiklik paketinin kadınlar açısından ne gibi sonuçlar doğuracağı ve dünyadaki Anayasa yapım örneklerini Anayasa Kadın Platformu'ndan Av. Hülya Gülbahar ile konuştuk. Hülya Gülbahar, anayasaların toplumun çoğunluğu tarafından anlaşılmalı, kabullenilmiş, akılcı, ileriye gören kurallar getirmesi gerektiğine, Anayasa yapmanın doğasında uzlaşma ve mutabakat olduğuna, Güney Afrika, İspanya, Brezilya, Finlandiya gibi dünyanın birçok ülkesinde yeni anayasa yapım süreçlerinin uzun yıllar süren tartışmalarla sonuçlandırıldığına ilişkin örnekler sunuyor.

82 Anayasası 16 kez değişikliğe uğradı, şimdi 17. değişiklik gündemde. Hükümet Anayasa'da köklü bir değişik yerine belli maddeler üzerinden kısmi bir değişiklik yapmayı tercih etti ve değişiklik paketi oluşturuldu. Daha önce de değişiklikler yapıldığı halde bu paketin Anayasa'da "büyük bir devrim" yapıyor gibi kamuoyuna yansıtıldığını görüyoruz.

1982 Anayasası'nda şu ana kadar yapılan değişikliklerin önemli bölümü, gerek Türkiye'nin ihtiyaçları gerek Avrupa Birliği kriterlerine uyum çerçevesinde yapılan değişikliklerdi. En önemli özellikleri de TBMM'de, siyasi partiler arasında uzlaşma aranarak birlikte yapılmasıydı. 17. paketin daha gündeme sözlü olarak getirildiği andan itibaren, referanduma gitmek üzere ve hiçbir siyasi partiyle uzlaşma yolu aranmadan yasalaştırılması, diğer değişikliklerden en önemli ayırt edici özelliklerinden biri. Hükümet, kendi anayasa paketini açıkladığı gün, bunu her koşulda referanduma götüreceğini ilan etmişti. Bu süreçte, DSP ve BDP'nin yapıcı taleplerle uzlaşma ve mutabakat arayışına ve ardından CHP'nin

paketin (temel haklar ve kurumlara ilişkin düzenlemeler olarak) ikiye bölünerek oylanması önerisine kulak tıkayarak hem uzlaşmaz bir siyasi tutum hem anayasa yapmaya ilişkin temel hukuk kurallarını çiğneyen bir yaklaşım ortaya koydu.

Uzlaşma ve mutabakat arayışı, anayasalar için vazgeçilmez önemde bir konu. Anayasalar, yasaların üstünde yer alan ve yasaların zeminlerini oluşturan, çerçevelerini çizen temel kurallar getirdiği için ülkenin bugününü ve geleceğini belirler. Toplumun çoğunluğu tarafından anlaşılmalı, kabullenilmiş, akılcı, ileriye gören kurallar getirmelidir. Bu nedenle anayasa yapımı da anayasa hükümlerinin değiştirilmeleri de, yasalara göre daha sıkı koşullara bağlanmıştır. Yine bu nedenle, anayasa yapmanın doğasında uzlaşma ve mutabakat vardır. İktidarlar değişse de, iktidardaki ya da muhalefetteki bütün partiler tarafından ve bütün partilere uygulanacak kalıcı kurallar olması öngörülür. İktidarların tek taraflı “hükümet kararname” gibi anayasa değişiklikleri yapması, anayasa yapma kurallarına aykırı ve antidemokratik bir girişimdir.

Tartışılan bir konu da anayasanın yapılma biçimi. Bu süreç, anayasanın içeriğini de etkiliyor. Toplumun farklı kesimlerini sürece dahil etmeden, demokratik ve kapsayıcı bir anayasa yapmak mümkün olmuyor.

Evet, ikinci büyük hata, anayasa değişikliği konusunda, kamuoyundan ve siyasi partilerden üç gün içerisinde görüş istemek oldu. İçinde, üzerinde imza kampanyasıyla önerilerde bulunan akademisyenler, sivil toplum aktivistleri, kadın hareketi aktivistlerinin de yer aldığı kamuoyundan gelen eleştiri ve önerileri dikkate almadan hemen hemen kendi sunduğu taslağı küçük değişiklikler dışında aynı biçimiyle Meclis'ten geçiren bir çoğunluk partisinin yöntemini, sadece Meclis'teki bazı siyasi partilerle değil; tüm siyasi partilerle, eleştirel, düzenleyici ve ilerletici katkı sunmak isteyen tüm sivil toplum örgütleri ve akademik dünya ile bağını kopartan bir hodri meydan anlayışı diye değerlendiriyorum. Oysaki, demokratik ve hukuka uygun bir anayasa yapma yöntemi, anayasaların aceleye getirilmelerini engelleyen hükümler içermektedir. Örneğin anayasa değişikliklerinin TBMM Genel Kurulu'nda iki kere görüşülmesi şartı (Anayasa md. 148 uyarınca ivedilikle görüşme yasağı) bu nedenle getirilmiştir. (Bu noktada, açılan iptal davasında, Anayasa Mahkemesi'nin paketin esasına girmeden, iptal davasını sadece şekli olarak; teklif/oylama çoğunluğu ve ivedilikle görüşme yasağına aykırı olup olmadığı yönünden incelemesi gerektiğini düşünüyorum. Anayasa değişiklik paketindeki diğer sorunlar siyasetin konusu çünkü...)

Aslında AKP Hükümeti'nin bu tavrını, 2007 Genel Seçimlerinden sonra kamuoyu gündemine getirilen Anayasa taslağında da görmek mümkündür. Burada birinci önemli nokta şudur: 2007 Genel Seçimlerinden önce yeni bir anayasa yapma sözüyle seçime giren AKP çok ciddi bir oy oranıyla halktan yeni bir anayasa yapma onayını almıştı. Ne yazık ki yanlış bir yöntem

izleyerek seçimlerin hemen arkasından yedi akademisyen tarafından hazırlanan taslağı üç ay gibi kısa bir süre içinde topluma; “önerilerinizi verin, sonra yasalaştıracağım” diyerek sundu. Bu, elitist anayasa hazırlama yönteminin tipik göstergelerinden biri olan, bir grup akademisyene hazırlatılıp toplumun önüne kısa bir tartışma süreci ile sunulması yöntemi, otoriter bir anayasa yapma yöntemi idi. İkinci önemli nokta, örneğin o dönemde 200’e yakın kadın örgütünün bir araya gelip yeni bir anayasaya Türkiye’nin ihtiyacı olduğunu ve bu anayasanın yapılma sürecine, aktif biçimde katılmak istediklerini söylemeleridir. “Anayasa’yı değiştirmeyelim” diyen güçlere karşı, kadın örgütlerinin bu çıkışı, yeni bir anayasa yapmak isteyen hükümete son derece önemli bir siyasi destekti. Hükümet sivil toplum örgütlerinden, kamuoyundan, kadın örgütlerinden gelen bu destekleri de değerlendiremedi. Sadece üniversitelerde kılık kıyafetle ilgili tek bir madde değişikliğine indirgeyerek anayasa tartışmasını erteledi. Hükümetin hem anayasa yapma sürecini yönlendirmesi açısından, hem de toplumsal uzlaşmayı arama açısından bugün yaşadığımız sıkıntısının asıl olarak 2007 tartışmasında yattığını düşünüyorum. Bu alanı terk etmeyerek, kararlı davranarak, yöntemi değiştirerek, geniş kesimlerin mutabakatıyla -yukarıda belirttiğim gibi mutabakat derken asla sadece Meclis'teki siyasi partileri anlamıyorum- yeni anayasayı yapma kararlılığını sürdürmesi gerekiyordu. AKP Hükümeti 2007 değişikliklerinin yöntemi konusunda toplumdaki yeterli itirazı ve eleştiriyi almadığı için bu pakette de aynı yöntemi, üç aylık süreyi bu sefer üç güne indirerek, sürdürdü. Bu, yöntemle ilişkin en önemli yanlışlardan biriydi ve hâlâ aynı yanlış tutum sürdürülüyor.

Türkiye, anayasa yapmayı bir türlü başaramamış bir ülke. 134 yılda tam 5 anayasa yapmışız ve olmamış. Bu anayasalarda 35 kez değişiklik yaparak 199 maddeyi değiştirmişiz. 2 askeri darbe yaşadık ve topluma 3 askeri muhtıra ile gözdağı verildi. Son darbenin anayasası olan 1982 Anayasası’nda da, 15 değişiklikte 86 madde yenilendi. 16. değişiklik iptal edildi. 17 değişiklik paketini tartışıyoruz.

Peki yeni bir anayasa yapmak için nasıl bir yöntem tercih edilmeli? Kadınların anayasa yapım süreçlerine dahiliyetini mümkün kılan hangi ülkeleri örnek alabiliriz?

Artık daha fazla demokrasi ve biraz daha huzur istemek hakkımız. Bu nedenle toplumun kendi iç tartışma konularını özgür ve demokratik bir biçimde tartışıp kendi anayasasını yapmasının zamanı geldi. Bunun için anayasa yapımında süreç ve yöntem çok önemli. ABD’de çok da sık yapılmayan anayasa değişikliklerinin zaman zaman sekiz-on yıl sürmesi boşuna değil.

Güney Afrika, anayasa yapma sürecinin, ülkenin demokratik bir yapıya kavuşturulması ve toplumsal barışın sağlanmasının bir aracı olarak değerlendirildiği en önemli örneklerden

biri. Ülkenin geçmişindeki ırk ayrımcı *apartheid* rejiminin miras bıraktığı derin sosyal eşitsizlikler ve kutuplaşmalara rağmen, 1997 yılında yürürlüğe giren anayasa, “danışma, katılım ve uzlaşma” ilkeleri ön planda tutularak yapıldı. Güney Afrika Anayasası, halkın sürece katılımını artırmayı amaçlayan reklam kampanyaları, haftalık televizyon ve radyo programları, yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri ile birlikte açık tartışma ve bilgilendirme toplantılarının ardından, halktan gelen iki milyon dilekçe sürecinden sonra “kurucu meclis” tarafından kabul edildi.

İspanya’da anayasa yazma süreci, Franco’nun 36 yıl süren askeri rejiminin antidemokratik uygulamalarını kaldırmayı hedefleyen Siyasi Reform Yasası ile başlatıldı. % 94,4 evet ile onaylanan yasadan sonra ülkede genel seçimler yapılarak yeni bir parlamento oluşturuldu. İktidar partisinin çoğunluğu oluşturmadığı ve uzlaşma yanlısı olduğu parlamentoya “kuruculuk niteliği” kazandırıldı. 1978 yılında kabul edilen İspanya Anayasası, siyasi iradenin ve oydaşma arayışının bir ürünü olarak doğdu.

Nikaragua’da anayasa taslağı, halk tarafından seçilen “kurucu meclis”in oluşturduğu anayasa komisyonu tarafından hazırlanarak sivil toplum örgütlerine sunuldu. Anayasa komisyonu kendi taslağını ve örgütlü toplumdan gelen önerileri beraberce meclise sunarken, aynı anda 150.000 kopyayı da halka dağıttı. 100.000 kadar vatandaş, toplamda 73 il ve ilçe meclisi anayasa toplantılarına katılarak görüşlerini dile getirdi. Radyolar yerel meclislerdeki tartışmaları canlı yayımladı, gazete ve televizyonlar da tartışmalara geniş yer ayırdılar. Tüm bu yorumlar toplanarak ve uzlaştırılarak ikinci bir anayasa taslağı oluşturuldu.

Brezilya’da halktan ve örgütlü sivil toplumdan toplanan tam 61.000 anayasa önerisi, meclis alt komisyonlarında halka açık şekilde tartışıldıktan sonra nihai anayasa taslağı oluşturuldu.

Finlandiya’da yeni anayasa tartışması 30 yıl, meclisteki anayasa çalışmaları 10 yıl sürdü. Meclis Anayasa Komisyonu 1,5 yıllık çalışma sonunda bir taslak hazırladı. Hükümetin komisyonun çalışmasını temel alarak meclise sunduğu anayasa taslağı, oybirliğine yakın bir sonuçla 175 kabule karşılık 2 hayır oyu ile kabul edildi ve yeni anayasa 1 Mart 2000’de yürürlüğe girdi. Finlandiya’daki bu süreçte, Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu’nun ifadesiyle, “siyasal partiler arası ideolojik çatışmayı azaltan temel bir siyasal kültür değişikliğine tanık olundu.”

Tayland, yeni anayasasını askeri darbe tehdidinin, ekonomik krizin, siyasi partilerin yozlaşmasının ve siyasetçilerle ilgili yolsuzluk iddialarının yoğun olduğu bir dönemde yaptı. Anayasadan önce, ilk iş olarak 1992 yılındaki seçimlerden sonra oluşturulan Demokratik Gelişim Komitesi’nin rehberliğinde siyasette reform yapılmasını öngören çalışmalar yürütüldü. Daha sonra siyasi reformlarının hayata geçmesini sağlayacak yeni bir anayasanın hazırlanması için Anayasa Taslağı Kurulu oluşturuldu. Kadınların kurulda temsilini artırmak

için “Anayasa İçin Kadınlar Ağı”nın oluşturulması, (her ne kadar sonuçta yüksek bir temsil oranı sağlanamasa da) Tayland örneğinin dikkate değer diğer özelliği idi.

Bütün bu çağdaş anayasa örneklerinde gördüğümüz en önemli özelliklerden biri, sürece sivil toplumun katılmasına verilen önem. Anayasa Kadın Platformu olarak da, anayasa paketiyle ilgili basın açıklamamızda bunun altını özellikle çizmiştik. Ayrıca, sivil toplum örgütlerinin sürece katılımını, iktidarların keyfi tutumlarına bırakmak yerine bu konuda TBMM içtüzüğünde değişiklik yapılarak, sürece katılımın yasal altyapısının oluşturulmasını talep etmiştik.

Bugünkü tartışmaların referandum konusuna yoğunlaştığını görüyoruz. Daha önceki anayasa değişikliklerinde referandum nasıl işletilmişti?

Hatırladığım ilk referandum, 12 Eylül Anayasası ile getirilen siyaset yasaklarının kaldırılması konusunda idi. Özal’ın isteğine rağmen referandumdan “yasaklar kaldırılınsın” görüşü hâkim çıktı. Türkiye’de siyasiler, referandum yöntemini genellikle, kendi politik amaçları ve hedefleri doğrultusunda, kendi siyasi iktidarlarını sağlamlaştırmak için kullanıyorlar. Özal’ınki siyaset yasaklarının sürdürülmesi ve bunun halka da onaylatılması için yapılmıştı. Halk “hayır” dedi. AKP’nin gittiği referandum ise, Türkiye’yi başkanlık sistemine geçişin bir ilk adımı olarak cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi referandumuydu. Ne yazık ki burada da Türkiye gerekli iradeyi göstermedi ve o dönemde gerekli tartışmayı da yapmadı. Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi konusunda halk oylamasından “evet” sonucu çıktı. Bugün tartıştığımız anayasa değişikliği referandumunu da, aynı şekilde başkanlık sistemine doğru gidişin ikinci önemli adımı olacak. Anayasa paketi, cumhurbaşkanlığının, yetkileri artırılmış bir devlet başkanlığına dönüştürülmesinin ikinci adımı. Bunu Başbakan da açıkladı zaten. Bu nedenle, anayasa değişikliği paketinin ille de referanduma götürülmek istenmesi basit bir rastlantı ya da siyasi inat değil. Başkanlık sistemine geçiş yolunda atılacak diğer adımlar için de, “milli irade” desteği arayışı...

2007 sürecinde sivil anayasa vurgusuyla köklü bir değişiklik öngörülürken araya giren üç yıl sonrasında bugün tartıştığımız maddelerle, kısmi bir değişiklik sunuluyor. Siyasi iktidar tek başına anayasayı değiştirebilecek yeter sayıya ve güce sahip olsa da devlet kanadında direnç gösterilmesi durumunda bunu gerçekleştirmesi mümkün olamaz diyebilir miyiz?

Böyle bir görüş de var: “Devlet direnci nedeniyle anayasa değiştirilemiyor” görüşü. Kısmen haklı ama ben bu görüşe tam olarak katılamıyorum. 2007’de yeni bir anayasa yapılması

konusunda, en azından Türkiye’de sivil toplum diyebileceğimiz örgütlü kesimlerin çoğunluğunun hükümete destek verdiğine, ancak hükümetin kararlılık gösterip bu desteğin arkasında durmadığına inanıyorum. Değişiklikleri tek bir maddeye indirgeyip toplumun yeni anayasa yapma enerjisini boşa harcattığını düşünüyorum. Yeni bir anayasa yapmaktan hükümeti vazgeçirten şey, devlet aygıtındaki bürokrasi ve ordunun bu konudaki olumsuz çıkışları olabilir. Gerek aldığı oy, gerek sivil toplum örgütlerinin kendine verdiği destek açısından hükümetin kararlılıkla yürümesi gerekiyordu. 2007 çok tarihi bir fırsattı ve kaçırılmış oldu. Devlet bürokrasisi ve orduda, Türkiye’nin değişimi ve demokratikleşmesi konusundaki değişim arzusunu reddeden, değişimi durdurmaya çalışan kesimler olduğu son derece açık. Ama siyasi kararlılık bunu değiştirerek ya da buna rağmen ilerlemeyi gerektirir. Dolayısıyla 17. paket konusundaki her türlü öneri, itiraz ve eleştiriyi, anayasayı değiştirme ya da demokrasinin önündeki “derin devlet direnci” olarak tanımlamayı doğru ve yeterli bulmuyorum. Siyasi iktidar, 2007’de olduğu gibi 2010’da da sivil toplum örgütlerinden gelenler de dahil olmak üzere her türlü öneri ya da itirazı, kendisine bir engel olarak görmekten vazgeçmeli.

Anayasa tartışmalarına baktığımızda iki yaklaşımın öne çıktığını görüyoruz. Kabaca ifade edilecek olursa, bu süreç AKP öncülüğünde yürütüldüğü için toptan karşı çıkanlar ya da bunu bir devrim olarak nitelendirenler var.

Anayasa tartışmalarında “topyekûn kabul” ya da “topyekûn red” ikilemi, Türkiye’deki kutuplaşma ortamını daha da pekiştirmek ve derinleştirmek için yaratılıyor, her iki odak tarafından. Bunu, gerek Türkiye’deki demokratik standartların yükseltilmesi, gerek halkın taleplerinin anayasaya, devlet yapısına ve siyasete yansıtılması konusunda, son derece zararlı bir siyasal operasyon olarak görüyorum. Bu noktada anayasa, uzlaşma ve mutabakat aranarak yapılmalı ve demokratik hak ve özgürlükleri kurumsallaştırmalı fikrini dile getirenlerin, anayasanın hiçbir biçimde AKP iktidarı tarafından değiştirilmesini istemeyen CHP ve MHP’nin çizgisine düştüğü eleştirisine katılmak mümkün değil. İki tarafın ötesinde başka bir yol arayışının mümkün olduğunu düşünüyorum. Birbiriyle rekabet eden ve birbirini iten yaklaşımların, Türkiye’deki bugünkü değişim ve demokratikleşme taleplerinin çitasını geriye çeken, üstünü örten ve onları boğan bir süreç olduğunu düşünüyorum. Evet, devlet direniyor ama iktidar da kendi projeksiyonu çerçevesinde direniyor. AKP değiştirmek istiyor ama kendi programı ve demokrasi sınırları doğrultusunda değiştirmek istiyor.

12 Eylül Anayasası’nın; ülkenin bölünmez bütünlüğü, üniter yapısı, anadili gibi değiştirilemez maddeleri var. Ordu, 12 Eylül yapısını korumak istiyor. Anayasa’da yapılan yeni düzenlemeler ordunun iktidar alanını daraltabilir nitelikte mi?

Artık ordu meselesinde Türkiye’de ciddi bir toplumsal mutabakat olduğuna inanıyorum. Ordu, hükümetin, yürütmenin ya da TBMM’nin kısacası “sivil otoritenin” emrinde olmalıdır. Hükümet, yürütme organı ya da yasama organı ordunun emrinde değil. Ordu, siyasi otoriteye hesap vermeli, şeffaf olmalı, harcamaları denetlenmeli, “sivil yargı” ya da “askeri yargı” gibi iki başlı yargı sistemine son verilmelidir. Çok geniş bir siyasal çerçevede yurttaşların ve toplumun, “sivil otoritenin denetiminde bir ordu” fikrinde mutabık olduğunu düşünüyorum. Anayasa yaparken, var olan mutabakatı yansıtmamız lazım. Oysaki bu pakette var olan mutabakatın gerisinde formülasyonlarla, tedirgin davranılarak geri bir adım atılıyor. Niçin Yüksek Askeri Şura’nın sadece ordudan ihraca ilişkin kararları yargı denetimine açılıyor? Bu tür kurumların her türlü kararları yargı denetimine açılmalıdır. Dolayısıyla paket, ordunun iktidarını daraltmak konusunda son derece yetersiz.

Yargı alanında getirilenler de var olan mutabakatın gerisinde ve yargı reformu konusundaki ihtiyacı karşılamıyor. Yüksek Hâkim ve Savcılar Kurulu hâkimler ve savcılar olarak ikiye bölünmeli, adalet bakanı ve müsteşar buradan çıkartılmalıdır. Bu konuda zaten yargıda da bir mutabakat var ve bu mutabakatın gerisinde bir düzenlemeyle toplumun önüne gelinmesini ciddi olarak tartışmamız gerekiyor. Türkiye toplumunda buna itiraz eden (çok marjinal bir kesim dışında) kimse yok. Toplumsal mutabakat anayasa konusunda, çok temel kurumlar olan yargı konusunda bu noktaya ulaşmışken, iktidar bunun çok gerisinde sembolik bir adımla yetiniyor. Bir numaralı konsensüs konusunda adalet bakanı ve müsteşarın denetiminden uzak bir kurul oluşturulmasında ayak diriyor. Bu durum, ilgili maddenin ne kadar demokratik olduğu, ne kadar toplumsal mutabakat içerdiği gibi konuları ciddi olarak tartışmayı gerektiriyor.

Türkiye’de yaratılan kutuplaşmanın dışındaki duruşun genişletilmesi ve sağlamlaştırılması gerekiyor. Demokrasi çitasını yükseltecek olan duruş bence bu. Hükümetin ya da CHP-MHP muhalefetinin arkasında yedeklenmek yerine, "şunu, şu şekilde değiştirelim" demek lazım. Kutuplaşma yüzünden bunu söyleyecek güç bırakılmadı Türkiye’de.

Buradaki sorun hükümetten çok hükümeti temel hak ve özgürlükler çerçevesinde daha demokratik bir anayasaya zorlayacak, baskı gücü oluşturacak bir toplumsal muhalefette değil mi? Bu toplumsal baskı oluşmadıkça hükümetin Anayasa değişikliklerini kendi çizgileri doğrultusunda yapacağı çok açık. Üçüncü yol derken kadınlardan, işçilerden, toplumun ezilen kesimlerinden yana hak ve özgürlüklerin önünü açacak bir toplumsal harekete ihtiyacımız var.

Anayasanın mutlaka, tümünden değişmesi gerekiyor. Bu değişikliğin yöntemi ve yönü konusunda da ciddi bir şekilde anlaşmak gerekiyor. Türkiye’de ne yazık ki orduda, devlet

bürokrasisi içerisinde ve Türkiye siyasal yaşamında, 1982 Anayasası'nın hiçbir şekilde değişmesini istemeyen kesimler hâlâ var. Bu kesimlerle Türkiye'de demokrasi isteyen herkesin mücadele etmesi lazım. Ama bu değişiklikler yapılırken başka bir dizayn ile toplumun değişim ve demokrasi özlemlerini ketleyecek ve geriye çekecek düzenlemelere de çok yüksek sesle itiraz etmek gerekiyor.

Anayasa Kadın Platformu olarak, yeni paket konusunda kendi görüşlerimizi içeren bir bildiri yayımladık. Aynı zamanda içinde iki yüzün üzerinde sivil toplum aktivisti, akademisyenin olduğu karma bir Anayasa Platformu, Türkiye'de öncelikle bir siyasi reform yapılması ihtiyacını ve siyasi reformla şekillenecek yeni meclisin yeni bir anayasa yapma talebini dile getirdi. Gerek Anayasa Kadın Platformu bildirisi ve sözü, gerek Anayasa Platformu'nun sözü hiçbir biçimde bu Meclis'in Anayasa'yı demokratikleştirecek değişiklikler yapabilecek iradesini tartışmaya açmıyor. Bu Meclis de Anayasa değişikliği yapabilir ve yapmalıdır da. Ama yapılması gereken değişiklikler, gerçekten Türkiye'de demokratik bir reform yolunda somut, bugünden sonuçlarını görebileceğimiz adımlar atmaya yönelik değişiklikler olmalıdır. Bu nedenle de çok ciddi bir siyasi reforma ihtiyacı var Türkiye'nin. Seçim barajlarının indirilmesinin, siyasi partilerin kapatılmasının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları ve Venedik Kriterleri çerçevesinde istisnai bir hâl olarak düzenlenmesinin, siyasi partilerin faaliyetlerine getirilen antidemokratik sınırlamaların kaldırılmasının, siyasetin ve seçimlerin finansmanı konusunda bu ülkenin gençlerinin, kadınlarının, köylülerinin, çiftçilerinin, memurlarının, işsizlerinin siyasete dahil olabileceği bir siyaset reformunun yapılmasının acil bir ihtiyaç olduğu görünüyor. Türkiye'nin şu anki siyasi yapısı kilitlenmiş durumda. Bu Meclis'in, öncelikle ve acilen siyasi partiler ve seçim yasaları ile Anayasa'nın bunlarla ilgili maddelerini değiştiren bir siyasi reform yapması gerekiyor. İktidar partisi bu talepleri ısrarla duymazlıktan geliyor, muhalefet partileri ise samimi olarak sahiplenmiyor. Ciddi bir siyaset reformu için, ciddi bir toplumsal muhalefet yaratılması gerekiyor. Şu anki tabloda, siyasi reform ihtiyacı oldukça dağınık ve yeterince güçlü olmayan kesimlerin talepler listesi hâlinde... İfade ve örgütlenme özgürlüğü konusunda 12 Eylül'den beri süregelen baskılar, güncel kutuplaşma ortamı vb. olgular, bugün iki kesim dışında herhangi bir baskı gücü oluşturabilmenin önündeki en önemli engellerden biri. Bu nedenle, siyasi reform talebine ilişkin çıkışlar, "faydasız doğrular" olarak ötelenebiliyor.

AKP'nin seçtiği maddeler üzerinden yaptığı değişiklikleri demokratik çerçeve içinde yetersiz ama olumlu olarak değerlendirilebileceği noktalar mevcut değil mi? Mesela, yeni pakette "anayasal şikâyet hakkı" getiriliyor.

Bu anayasa değişikliklerinin olumlu somut örneklerinden biri, anayasal şikâyet mekanizmasının getirilmesi. Anayasa Kadın Platformu'nun 2007 yılındaki anayasa önerileri içerisinde anayasal şikâyet hakkı da yer alıyordu. Yurttaşların da Anayasa Mahkemesi'ne gidebilmesinin önünün açılması talebi vardı. Anayasa Mahkemesi uygun bir örgütlenme yapısına kavuşturularak, vatandaşın da bu mekanizmayı kullanmasının yolu açılabilirdi. Şimdi gelen pakette anayasal şikâyet mekanizması açılıyor -bu olumlu bir adım- ama sadece ve sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yazılan haklar için getiriliyor. Neden CEDAW'ı, BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni dışarıda bırakan bir anayasal şikâyet yolu açıyoruz? İnsan hakları belgeleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden ibaret değil ki! Bütün uluslararası belgelere aykırılık durumunda bu yola gidebilmemiz gerek. Ayrıca ikinci olarak, sadece kamu gücünden gelen ihlaller konusunda anayasal şikâyet hakkı tanınıyor. Hak, sadece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yazan bir hak olacak ve sadece kamudan gelen ihlalleri kapsayacak. Anayasal şikâyet gibi son derece kritik bir hakkın bu kadar budanarak oraya konuyor olması taleplerimizin çok önemli bir bölümünün önünün tıkandığı anlamına geliyor. O zaman bunun arkasında ne yatıyor diye bakmak gerek. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne giden dosyaların önüne bir de Anayasa Mahkemesi'ne başvurmak gibi bir iç hukuk yolu yaratılıyor. Anayasa Mahkemesi'ni kendin düzenlediğinde de, ülkeden akacak bütün anayasal ve yasal hak ihlalleri konusunda senin görüşlerin çerçevesinde fikir ve politika üretmesini sağlayacaksın. Anayasal şikâyet hakkına getirilen bu sınırlamaları da ayrıca tartışmamız gerek.

AİHM'e başvurunun bir koşulu da iç hukuk yollarının tüketilmesi ve bu oldukça uzun bir süreç. Anayasa Mahkemesi'ne başvuru yolunun açılması somut olarak hangi vakaları ilgilendiriyor mevcut durumda?

Şu an konuşulan TMK mağduru çocukları belirliyor. Çocuk haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmeye aykırı bir Terörle Mücadele Kanunu'muz var. Binlerce çocuğu, milyonlarca aileyi ilgilendiren bir hukuki süreç yaşıyoruz. Bu sürecin, eninde sonunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne gideceği, Türkiye'nin ciddi mahkûmiyetler alacağı gayet açık görünüyor.

Yüzlerce Kürt siyasetçinin tutuklanması da bu hak ihlallerini yansıtıyor...

Evet, KCK operasyonlarını da bu çerçevede değerlendirebiliriz. Tüm bunlarda, "Bu kadar daraltılmış kapsamda bir anayasal şikâyet hakkı getirilmesi ile Türkiye'yle ilgili AİHM önünde yığınak oluşturacak dosyaların engellenmesi mi amaçlanıyor?" sorusunu toplumun sorması lazım. Bunu sorduğumuz zaman anayasal şikâyet mekanizmasına karşı çıkmış olmuyor, bunun gerçek anlamıyla uygulanabilmesi için bir talep dile getirmiş oluyoruz. Hayırcılar, evetçiler dendiğinde bu talebin önü kapatılıyor. Bu, bir ülkedeki demokratik hayatı için çok önemli. İki cephe birbiriyle atışacak, sen de bir tarafa yedek güç olarak

konumlanacaksınız. Bu yöntemle ülkeye demokrasi getiremeyiz. Demokratik anayasaya giden sürecin böyle bir süreç olmaması gerekiyor.

Amaç yargıda, hukukta ya da siyaset alanında bir reform yapmak mı? Temel hak ve özgürlüklerin genişletilmesi konusunda bir reform yapmak mı? Bu üç temel alanda da gerçekten bir reform yapmak istiyorsanız, bırakın otuz yıldır yürüyen anayasa tartışmalarında sivil toplumdan herkesin ürettiği anayasa önerilerini, sadece AB ilerleme raporlarında Türkiye'ye ödev olarak verilen konuları açsanız, bunlardan da üçte birini seçseniz zaten bu üç alanda köklü bir reformu yapabilir durumdasınız.

17. değişiklik paketinde kadınları da ilgilendiren birtakım maddeler var. Bu değişikliklerin kadınlar özelindeki getirileri ya da riskleri neler olabilir?

Anayasa Kadın Platformu, 2007 Anayasa taslağı konusundaki görüşlerini oluştururken çok net bir politik irade ortaya koydu. Anayasa'nın sadece kadınlarla ilgili maddelerinde değil, giriş bölümünden sonuncu maddesine kadar kadınları ve toplumu ilgilendiren bütün konularda müdahil olmak istediklerini açıkladı. Bu, kadın örgütleri açısından ciddi politik bir karardı. İlk defa kadınların politik olarak söz söyleyebileceği bir anayasa tartışması yapılıyordu Türkiye'de ve bu bilinçle kadınlar, Anayasa'nın sadece kadınları ilgilendiren maddelerine değil bütününe ilişkin söz söylemek istediler.

Bu paketin doğrudan doğruya kadınlarla ilgili maddelerine bakalım: Eşitlikle ilgili 10. maddede 2004 yılında Anayasa'ya eklenen “Kadınlar ve erkekler eşittir. Devlet bu eşitliği sağlamakla yükümlüdür” ibaresinin yanına otomatik olarak pozitif ayrımcılık kuralının da eklenmesi gerekirdi. “Devlet bu eşitliği sağlarken kadınların lehine alınacak önlemler Anayasa'nın eşitlik ilkesine aykırı olamaz” ekinin yapılması gerekirdi. 2004 yılında AKP iktidarı muhalefetin kendisine verdiği önerilere rağmen, bu değişikliğin oraya konmasını reddetti. Kadın örgütleri tarafından ciddi bir biçimde protesto edilen bir süreçti bu. Üstelik bu tartışma nedeniyle çeşitli kadın örgütlerinden altı kadın, ceza davası ile yargılandı. İki yıla yakın süren davada kadınlar beraat etti; ama mahkûm da olabilirlerdi!

Nitekim 2007 Anayasa taslağında kadın örgütlerinin en çok tartıştığı madde yine 10. madde oldu. Bu maddenin 2004 yılında ifade ettiğimiz gibi değiştirilmesini talep etmiştik. Dolayısıyla 17. paketteki, devletin bu eşitliği sağlamak için kadınlar lehine önlemler alabileceğine ilişkin (pozitif ayrımcılık adı verilmeyen ama pozitif ayrımcılık anlamına gelebilecek) düzenleme olumlu bir düzenlemedir. Anayasada olması gereken bir düzenlemedir. Ama “fiili eşitlik” ya da “sonuçlarda eşitlik” kavramı eklenmediği için aynı zamanda riskli bir düzenlemedir. Dolayısıyla 2007 yılında hükümet taslağındaki, “kadınlar, çocuklar, yaşlılar özel olarak himaye edilirler” formülasyonuna itirazlarımızda dile

getirdiğimiz görüşler, aynen bugün de geçerliliğini koruyor. Hep verdiğimiz bir örnektir: Üç çocuk doğuran bir kadına, bakım için beşer yıl izin verdiğiniz takdirde, on beş yıl boyunca iş yaşamından uzak kalmasına yol açarsınız. Bunun adına da pozitif ayrımcılık dersiniz. Pozitif ayrımcılık diye kadınların lehine yaptığımız bir uygulama, sonuçları açısından bakıldığında fiili eşitsizlikleri daha da derinleştirip eğitimde, sanatta, siyasette, istihdam alanında kadınların yaşadığı ayrımcılığın katmerlenmesi sonucunu doğurabilir. Dolayısıyla eksiklik noktasında ciddi bir handikapı var yapılan düzenlemenin.

Bu, “pozitif ayrımcılık” kavramının nasıl algılandığı ile ilgili bir durum. Feministlerin pozitif ayrımcılıkla kastettiği karşısında yasayı yapanların ve uygulayanların kastettiği pozitif ayrımcılık algısı nedir? Pozitif ayrımcılığın nasıl algılanması ve hangi kurumsal mekanizmalarla hayata geçirilmesi gerektiğine dair tartışmada, kadın örgütleriyle kurulacak ilişkiyi nasıl değerlendirmek gerekir?

Pozitif ayrımcılık kuralı zaten Birleşmiş Milletler’in Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Tasfiyesi Sözleşmesi’nin 4. maddesi gereğince, devletin otomatik olarak uygulaması gereken bir kural. Anayasa’nın 90. maddesi uyarınca, sözleşmenin bu maddesi, Anayasa’ya aykırılığı dahi ileri sürülemeyecek bir yasa hükmünde. Aslında Anayasa’nın 10. maddesini CEDAW’ın 4. maddesiyle birlikte, bir anayasa hükmü gibi okumamız gerekiyor. Normal koşullarda pozitif ayrımcılığın bugün Türkiye’de uygulanmakta olan bir anayasa kuralı olarak geçerli olması gerekir. Buna diremiyor, yok sayıyorlar. Şimdi de, pozitif ayrımcılık anlamına gelebilecek, ama 4. maddenin iyice daraltılmış hâli olan bir düzenleme getiriyorlar ki bu soru işareti yaratan bir durum. İkincisi, Anayasa Komisyonu’nda son anda yapılan değişikliklerle “şehitler, gaziler ve bunların dul ve yetimlerine” de pozitif ayrımcılık anlamına gelebilecek önlemler alınabileceği, kadınların bu konudaki kaygılarını haklı çıkartan bir düzenlemedir. Her toplum kendi gazisi, savaş ve vazife şehitlerini elbette ki korur. Kadınlardan farklı olarak onların sorunları başka bir sorundur ve Anayasa’nın başka bir maddesinde bunlarla ilgili düzenleme vardır. Şehitler ve gazileri siz, pozitif ayrımcılık getirilecek kesimlerin içine koyarsanız bu popülist ve militarist zihniyetin tipik göstergelerinden biri olur. Pozitif ayrımcılık denen şeyin P’sini anlamamak anlamına gelir. Nitekim pakette bu yapılmıştır.

13 Mayıs 2010 günü çıkartılan Valilik Kararnamesi, siyasi iktidarın kadınlara yönelik pozitif ayrımcılığı nasıl algıladığının tipik bir göstergesi oldu. Türkiye’deki 166 vali arasında bir tane kadın vali yok. Bu, pozitif ayrımcılığın nasıl uygulanacağını tipik göstergelerinden birisi. Bunun yanı sıra son yıllarda, çok sayıda çocuk doğuran kadınlara devletin çeşitli ödül mekanizmalarını devreye soktuğu, ancak kreş açılması, bakım işlerinde ebeveynlere eşit sorumluluklar getirilmesi gibi politikalardan uzak durduğu izleniyor. Bunlar, pozitif

ayrımcılık kuralının doğru algılanması ve uygulanması konusunda kaygı yaratan olgular. Pozitif ayrımcılığın yanına, “sonuçlarda eşitlik”, “fiili eşitlik” ve “karar mekanizmalarında eşitlik” gibi somut kriterler koymazsanız, onun içeriğinin istendiği şekilde doldurulması riski doğar. Dolayısıyla bu değişikliğe rağmen kadınların kaygısı devam ediyor.

Anayasa paketinde aile ve çocuklarla ilgili olarak yapılan değişikliği nasıl değerlendirebiliriz?

Aile ve çocuklarla ilgili maddede yapılan değişiklik de bu anlamda tipik bir değişiklik. Anayasa Kadın Platformu'nun, ailedeki iş yükünün eşler arasında eşit paylaşılması taleplerine hiçbir şekilde yer verilmediği son derece net bir biçimde görülüyor.

Eşitlikle ilgili 10. maddeye etnik köken, medeni hâl, yaş, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği konusunda, ayrımcılık yapılamayacağı ilkesinin eklenmesi için kadınlar ve LGBTT örgütleri senelerdir talepte bulunuyorlar. Eşcinsellerin, transseksüellerin ve travestilerin her gün yeni nefret cinayetlerine maruz kaldığı bir ülkede bunun yasal ve anayasal önemde bir değişiklik olacağı son derece açıkken, bunun ısrarla reddedilmesi, demokratik hak ve özgürlükleri genişleten bir anayasa yapma iddiasıyla son derece çelişen bir tutumdur. Biz aynı sancıyı Anayasa'nın aile ile ilgili 41. maddesinde yapılan değişikliklerde de görüyoruz.

Sivil toplum örgütleri ve kadın örgütleri bu konudaki taleplerini senelerdir dile getirdiği hâlde ailedeki işbölümünde, aile içindeki yükümlüklerin eşler arasında paylaşılmasına dair cinsiyetçi rollerin tasfiyesi anlamına gelecek hiçbir ibare olmaması, bu anayasanın eksik kalan yanlarından biri olmuştur. Öte yandan, çocuk hakları ile ilgili düzenlemede, çağdaş anayasa tekniklerine aykırı olarak yine “koruyucu, himaye edici”, “baba devlet” politikasına devam edilmiştir. Çocukların da hakları, talepleri olan özneler olarak tanımlanması gerekir. Düzenleme, “çocuk özgürlükçülüğü” yerine muhafazakâr “çocuk korumacılığı” felsefesini esas almaktadır. “Devletin bahsettiği kadar anayasal hak” çerçevesi, bir kez daha önümüze gelmektedir.

Cezaevlerinde binlerce TMK mağduru çocuk var. İlgili maddede yapılan değişiklikler bu çocukların durumunu değiştirebilir mi?

Bu madde için, özellikle TMK mağduru ve Kürt çocukların, aileleriyle kişisel ilişki kurmasının engellenmesinin anayasal bir kılıfının hazırlanmakta olduğu yönünde iddialar da ileri sürülüyor. Çünkü madde “...çocukların yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça ana ve babası ile kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir...” diyor. Gerçekten de bu düzenleme, çocukları terörden, terör örgütüne katılmaktan korumak için ailelerinden kopartma gerekçesi olarak da kullanılabilir. Anayasa yaparken yeterince tartışmak, yöntem

ve süre bu nedenle belirleyici önem taşıyor. Karambole getirip bir değişiklik yaptığınız zaman toplumda yeni yaralar açacak politikaların da önünü açabilirsiniz.

Başlangıçta kadın örgütlerinden, 10. ve 41. maddelerde yapılan değişikliklere destek gelmişti.

17. paketin içeriği açıklandığı sabah kadın örgütleri olarak, basına 10. ve 41. maddelerde yapılan değişikliklerin olumlu ama yetersiz olduğunu, daha da geliştirilmesi gerektiğini söyledik. Çocukların istismardan korunması düzenlemesi için de, “bu önemlidir, ama aile içi işbölümü de oraya eklenmelidir, her gün beş kadının öldürüldüğü bir ülkede aile içi şiddet ve kadın cinayetlerinin engellenmesi konusunda da bir hüküm konulması gerekir” dedik. Değişiklik önerilerini aynı gün daha dikkatli incelediğimizde çocuklarla ilgili maddenin çocukların “cinsellikten korunması” gibi bir ifade içerdiğini gördük. Çocuklar sadece cinsel şiddetten değil, “cinsellikten de korunacakmış!” Ertesi gün derhal görüş değiştirdik. Bu maddeyi ve bu anayasa yapma yöntemini protesto ettik. Çünkü çocukların cinsellikten korunması kavramı asla sadece çocukları ilgilendiren bir kavram değil. 18’in altındaki herkese çocuk dendiğinde çocuklara sağlıklı bir cinsel eğitim verilmesinin önünü tıkayacak politikalar getirebilir. İkincisi, 15 yaş üstü gençlerin herhangi bir cinsel etkinlikte bulunmasını yasaklayıcı yasal düzenlemelere neden olabilir. Yani her türlü flörtün cezalandırılmasının yolunu açabilir. Bu nedenle “çocukları yakından ilgilendiriyor ve çocuk haklarına aykırı bir düzenlemedir” dedik. En az bunlar kadar önemli olan bir başka nokta da şu: Çocuklar evlerde, işyerlerinde, sokakta, okulda, sinemalarda, her yerde olacakları için çocukları cinsellikten korumak görüntüsü altında bütün bir topluma muhafazakâr bir cinsellik cenderesi getirilebilir. Belki de 17. pakette tek ciddi değişiklik, kadınların itirazları nedeniyle bu maddede yapıldı. Ama bu değişiklik bile, anayasa yaparken kullanılan her bir kelimenin ileride telafisi imkânsız sorunlara yol açabileceğini, aceleye getirilmeden, konuyla ilgili bütün kesimlerin sağlam mekanizmalar yaratılarak katıldığı bir tartışması sonucunda mutabakat sağlanarak bir düzenleme yapmak gerektiğini çok tipik olarak gösteren bir deneyim oldu.

Bizim itirazımızdan sonra bu konuya dair, Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu’nun ilk tepkisi, “CHP önerge versin, değiştirelim” oldu. Kendileri değiştirelim demediler bunu. Niye? “CHP çocukların cinsellikle uğraşmasını istiyor, ama biz çocukları cinsellikten korumak istiyoruz” diye propaganda yapmak için. Ama bunlar, siyasi polemiklerle üzerinde oynanacak şeyler değil, ciddi tehlikeler. Tipik bir toplum mühendisliği olgusuyla gündelik hayatın totaliterleştirilmesine ilişkin içkin bir eğilimin tipik göstergelerinden biri. Paketin bir bütün olarak çok akıllıca dizayn edildiğini düşünüyorum. Her kesime kimi haklar veriliyor gibi görünüyor. Ama bunların içeriklerinde de ciddi sorunlar yaratabilecek noktalar var.

Kadınlara pozitif ayrımcılık derken, her türlü eşitlik mücadelesinin önüne geçmek mümkün olabilir. Çocukları korumak derken en temel çocuk hakları ihlal edilebilir. Kamu emekçileri için getirilen toplu sözleşme hakkı, grev hakkının yok edilmesidir. “Şeker gibi” diye nitelendirilen bir dolu değişikliği oturup tekrar tartışmamız gerekiyor.

Parti kapatmayı zorlaştıran hükümler yeter sayıda oy almadığı için paketten düştü. Meclis'te grubu bulunan partilerden oluşacak komisyonun kararı ile parti kapatma davası açılabilmesi mevcut duruma göre zorlaştırıcı bir düzenlemeydi...

Nasıl zorlaştıracak? Anayasa'daki o çizgileri, değişmez maddeleri, siyasi partilerin faaliyetleri ile ilgili antidemokratik sınırlamaları aynen bıraktığınız zaman, Meclis dışında kalan ve Meclis'te grubu olmayan hatta Meclis'te grubu olan partileri bile egemen, klasik otoriter devlet zihniyetine aykırı düşünen bütün partileri kapatma hakkını diğer partilere vermiş oluyorsunuz. Bunun zorlaştırma olduğunu ben düşünmüyorum. DTP'nin kapatıldığı dönem bu yasa uygulamada olsa, sekiz dokuz şehit cenazesi gelse, grubu olan üç parti de kapatılması için oy verirdi. DTP'nin kapatılmasını zorlaştıracak bir düzenleme demek için, bir akıl tutulması olması lazım.

Genel olarak parti kapatılmasını zorlaştıracak, en azından araya Meclis iradesi girecek. DTP'nin kapatılma sürecinde partiler özellikle görüş açıklamadılar. Demokrasi ilkeleri gereği, parti kapatmayı savunuyorlarmış gibi durmuyorlardı. DTP'nin kapatılmasının ardından “Anayasa Mahkemesi'nin kararına saygılıyız” şeklinde soyut cümleler kuruldu. Meclis iradesi devreye girdiğinde kendileri de sürecin içerisinde aktif rol alıyor olacaklardı. Kapatılıyorsa parti kapatılmasından sorumlu olacaklar, kapatılmıyorsa da kapatılmamasından sorumlu olacaklar.

Ben Türkiye'nin bugünkü milliyetçi-muhafazakâr ikliminde, önleyici mekanizmalar getirilmeden paketteki düzenleme ile çıkan bir siyasi parti kapatma sürecinin, milliyetçi-muhafazakâr çizgi dışındaki tüm siyasi partiler için tehdit oluşturduğunu düşünüyorum. Diyelim ki seçimlere katılan partilerin yüzde bir oranı gibi çok farklı kesimlerin de katıldığı bir Meclis birleşimi ya da bir komisyon birleşimi yaratmadan, sadece Meclis'te grubu bulunan siyasi partilerin iradesine bırakılmasını demokrasi açısından riskli buluyorum. Parti kapatma, istisnai bir durum olarak çok sıkı koşullara bağlanmalı, Meclis'in bu konuda bir rol sahibi olması sağlanmalı, ama o rolün nasıl bir rol olacağı çok iyi tanımlanmalı. Kürt açılımı süreci de tersine çevrilip Kürtler üzerinde daha yoğun bir baskıya dönüştürüldüğü için, şimdi çok daha muhafazakâr-milliyetçi bir iklime doğru gidiliyor.

Ben, Meclis'in siyasi parti kapatmalarında bir rolü olması ara formülünün, topyekûn yanlış bir formül olduğunu düşünmüyorum. Ama bunun gerçekten ciddi bir şekilde düzenlenmesi lazım. Hep aynı şeyi konuşuyoruz: “Mevcuda göre, görece ileri bir adımla yetinme” meselesi. Hayallerimizi yitirdik. 12 Eylül, bizi demokratik ilkeler konusunda bu kadar “kanaatkâr”, azla yetinir hâle getirdi.

Öte yandan benim, parti kapatmaları ile ilgili maddeyi bizzat AKP'nin kendisinin düşürdüğü konusunda ciddi soru işaretlerim var. AKP'li milletvekillerinin, Anayasa Mahkemesi'nin, HSYK'nın birleşimi gibi, bu pakette daha kritik olan konulara evet verip de siyasi partilerle ilgili bu maddeye hayır oyu vermesini anlayabilmiş değilim henüz. Üstelik kendileri de ciddi bir kapatma davası riski altındayken ve üstelik bu anayasa değişikliği paketi, özellikle kapatılma riskini bertaraf etmek için gündeme getirilmişken. Bu konuda olumlu oy vermediği için BDP'yi suçlayan yorumlara katılmıyorum. Burada başka bir şey, politik manevra olduğunu düşünüyorum.

Hâlâ siyasi partiler ve seçim yasasında değişiklik yapılabilir. Şu anda hükümetin, paketin dışında mutabakat arayarak değişiklik yapması konusunda bir engel yok. Hukuki olarak tek engel, düşen anayasa değişikliği maddesi için bir yıl içerisinde aynı konuda düzenleme yapılamaması. Ama bir yıl sonra yürürlüğe girmek üzere de anayasal mutabakatlar aranabilir. Böylesi bir girişim, hem ülkedeki iklimi yumuşatır, hem de partiler üzerindeki kapatılma baskısını yargısal anlamda hafifletir. BDP ve DSP uzlaşmaya açık olduklarını başından beri söylediler. O zaman yeterli sayı da çıkıyordu zaten. Bu maddenin düşmesinin AKP'de bu kadar olgunlukla karşılanmasına da hayret etmekteyim. O yüzden milliyetçiler vermedi, BDP de vermedi diyerek bütün siyasi faturanın BDP'ye kesilmesinin de çok haksız bir siyasi propaganda yöntemi olduğunu düşünüyorum.

Bu durumdan tamamen BDP sorumlu tutulamaz elbette. BDP'nin “kurucu olmazsak hiçbir maddeye destek vermeyiz” tavrı da doğru değil. Çünkü bu da topyekûn bir reddetme durumu oluyor. Sürece muhalefet ederken alternatifler geliştirilebilir ya da daha belli kısımlara destek verilirken belli yerlerde desteği çekilebilirdi.

Paket hazırlıkları başlamadan önce BDP de DSP de sürece dahil olmak istediklerini ifade etti, önerilerini paylaştı. Paket tartışmaları sırasında da birçok kere girişimde bulundular. BDP önerisini yaptı. Yeşiller'inden tutun da Liberal Demokrat Parti'ye kadar on üç parti bir araya geldi. Siyasetin demokratikleştirilmesi, hazine yardımlarının eşit dağıtılması, barajın indirilmesi... Muhalefet o kısacık süre içerisinde birçok girişimde bulundu. Hatta BDP barajın indirilmesi ve baraj indirilmiyorsa eğer en az beş ilde birinci olan partinin barajı geçmiş sayılması gibi sadece BDP'nin işine yarayacak bir pazarlık önerisi de sunduğu için

eleştiriye uğradı. Ama tartışmak için görüşmeye bile davet edilmediler. “Bu benim anayasam, benim taslağım, milimine bile dokundurtmam” diyen bir iktidar karşısında kimsenin yapacak fazlaca bir şeyi kalmıyor.

Türkiye için, içinde Yeşiller'in olmadığı, liberallerin olmadığı, sosyalistlerin, komünistlerin olmadığı bir Meclis birleşiminin sağlıklı olmadığına inanıyorum ve kadınların olmadığı bir Meclis kadar, yeşil hareketin, liberallerin olmadığı bir Meclis'i de tehlikeli buluyorum. Niye sadece birbirlerini muhatap alıyor bunlar? Başkanlık sistemi çerçevesinde, kuvvetli bir iktidar partisi, zayıf bir muhalefet partisi üzerinden ilerleyen bir dizayna doğru gidiyoruz. Birbirlerini muhatap alıp, diğer hiçbir sesi kaale almıyor. Bu süreçte de BDP ve DSP'yi almamaları çok tipik bir gösterge oldu.

Ancak sadece BDP'nin değil, tüm partilerin bence en büyük hatası, TBMM'deki tartışmalar sırasında her bir madde için kendi somut önerilerini ortaya koymamaları, topluma da anlatmamaları oldu. Anlaşıldığı kadarıyla, kimse kendini politik olarak sınırlamak istemiyor. Bu da oldukça sağlıksız bir siyaset ortamı. Anayasa maddeleri tartışılıyor ve toplum, soyut itirazlar dışında her bir madde ile ilgili kim, nasıl bir düzenleme öneriyor, öğrenemiyor.

Pakete yapılan itirazlar neler?

İki tür itiraz var bu paketle ilgili: Biri, aslında Anayasa'nın demokratikleştirilmesi ve devlet yapısının değiştirilmesi konusundaki adımlara itirazlar. Diğeri ise, yapılanların yetersiz ya da sakıncalı taraflarına işaret eden itirazlar. Türkiye'de bu iki itiraz yöntemini birbirine karıştırmak ve aynılaştırmak gibi bir eğilim var. Ben bunun Türkiye için hiç hayırlı bir yöntem ve eğilim olmadığını düşünüyorum. Öyle bir karambol yaratıldı ki, birçok insan da referandumda "evet, Anayasa değişsin, değişim iyidir" diyerek evet oyu verecek. Ama o rıza bir kere alındıktan sonra bizim neyi tartışacağımız çok önemli hâle gelecek. Dilerim, yeni bir anayasa ihtiyacı, on yıllar sonraya ertelenip rafa kaldırılmaz. Öte yandan ben kendi adıma, ülkede siyasi bir reform yapılmaksızın, düşünce ve örgütlenme özgürlüğü önündeki engeller kaldırılıp özgür bir tartışma ortamı yaratılmaksızın, sadece AKP-CHP-MHP koalisyonunun ya da sadece birinin, tek başına Türkiye'ye yeni bir anayasa yapmasını istemiyorum. Toplum mühendisliği ile çok kolay rıza alınabilir bu ülkede. Öyle bir anayasanın 12 Eylül Anayasası gibi bir elli yıl daha Türkiye'nin gündeminde kalması sağlanabilir. 12 Eylül Anayasası'nı askeri bir darbe ürünü olduğu için tartışmak daha kolaydı. “Toplumsal mutabakatla, halk desteğiyle çıkartıldığı” söylenen bir anayasayı tekrar değiştirmek çok zor ve gerçekten Türkiye'nin demokratikleşmesinin önünde elli-yüz yıllık bir baraj oluşturabilir.

Bu pakette olanları ve AKP'nin değiştirmeyi önerdiği maddeleri konuştuk; bir de kadınların hayatını çok fazla etkileyen ve pakette olmayan şeyler var.

Anayasa'da birçok temel hak ve özgürlük sıralanıyor: yaşam hakkından ifade özgürlüğüne, siyaset yapma hakkı, toplantı, gösteri, yürüyüş düzenleme hakkı, işkence görmeme hakkı, adil yargılanma hakkı gibi... Listeyi uzatabiliriz. Bunların hemen altında birtakım kısıtlama gerekçeleri de sıralanıyor. Hak ve özgürlüklerin kullanılması, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın, genel ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının, özel hayatın veya aile hayatının korunması, suçların önlenmesi gibi gerekçelerle sınırlanabiliyor. Bunların pek çoğu kadınların temel hak ve özgürlüklerini kısıtlayan kriterler. Örneğin, genel ahlak pek çok LGBTT örgütünün kapatılma gerekçesi olarak bizim önümüze konuyor. Aslında bu tarz kısıtlamalar var olduğu sürece bunlar kadınların hayatlarını etkilemeye devam edecek.

Bu kısıtlamalar kadınlar açısından, Gülcan Köse örneğinde olduğu gibi -şeffaf olduğu iddia edilen elbiseyle balık tutan kadının- TCK'nın "hayasızca hareketler" maddesiyle cezalandırılması gibi mağduriyetler yaratabilir. TCK başta olmak üzere, "genel ahlak sınırlaması" temel hak ve özgürlüklerin kadınlar ya da özgürlükler aleyhine yorumlanmasına neden oluyor. Bu mantık 16. paketteki "üniversitelerde kılık kıyafet serbesttir" düzenlemesinin ilk hâlinde getirilen, "genel ahlaka aykırı olmamak kaydı ile" şartında da kendini gösterdi. Anayasada içeriği belirlenmemiş, soyut "genel ahlak", "milli güvenlik", "kamu düzeni" gibi kavramların tüm temel hak ve özgürlükleri kısıtlayıcı biçimde yer almasının uç örneği kıyafete kadar uzandırıldığında, soyut bir ahlak kriterinin her yaşta üniversite öğrencilerinin ve genel olarak herkesin tüm kılık ve kıyafetlerinin, birilerinin ahlak anlayışına göre biçimlendirilmesi sonucunu doğurabilir. Bu ülkede kamuda çalışan kadınların gömlek ya da elbiselerindeki düğmelerin birbirine uzaklığının santimetresini belirten düzenlemeler var. Buna uyulup uyulmadığını, elinde cetvel, denetleyenler var.

Bu anayasa tartışmaları var olan paket ve maddeler üzerinden yapılıyor ama bir yandan da olmayan ve temel hak ve özgürlükleri çok ciddi bir biçimde kısıtlayan maddeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tabii, asıl olan Türkiye'de gerçekten eşitlikçi, özgürlükçü, yeni bir anayasa yapmak. Ama bu, yeni anayasa yapılıncaya kadar şimdiki anayasaya dokunulmasın anlamına gelmiyor. Yeni anayasayı demokratik bir şekilde yapmak için de anayasa değişikliklerine ihtiyaç var Türkiye'de. O yüzden meclislerin anayasa değiştirme görevi ve hakkı da var. Bu toplum aynı zamanda onlara bunu yapma görevi de veriyor. O yüzden CHP de, MHP de, BDP de bununla görevli, AKP de. O meşruiyeti tartışmamak gerekiyor. Ama bunu nasıl yapacağı meselesi çok önemli. Siyasi partilerin faaliyetleri hakkındaki düzenlemelerin demokratikleştirilmesi de çok kritik önemde.

Sivil bir anayasa olarak lanse edilen bu pakette olmayanlardan birisi de Milli Güvenlik Kurumu'nun pozisyonu. Milli Güvenlik Kurumu anayasal güvence altında kalmaya devam ediyor, vicdani retten kesinlikle bahsedilmiyor. Bir tek 145. maddede askere sivil yargı yolu açılıyor, bunun pratikteki uygulamaları nasıl olabilir?

Askere sivil yargı, YAŞ'ın ihraç kararlarının yargı denetimine açılması gibi gelişmeler olumlu gelişmeler ama son derece yetersiz düzenlemeler. Vicdani ret hakkı gibi temel haklar tartışılmadığı gibi, savaş ya da vazife şehit ve gazileriyle onların dul ve yetimlerine ilişkin yeni düzenlemeler getiriliyor. Eşitlikle ilgili 10. madde, bütün kişisel hak ve özgürlüklerin üstünde yer alan bir maddedir. Anayasaların en başında yer almasının anayasanın ruhunu belirleyici bir özelliği vardır. Oraya popülist, militer duyguları okşayacak ibareler konulduğunda, sadece pozitif ayrımcılığın içeriği çarpıtılmış olmaz, aynı zamanda anayasadaki bütün temel hak ve özgürlükler meselesine milliyetçi, popülist bir damga da vurulmuş olur. Bu ibareleri koyduğunuz yer çok önemli. Onun için 12 Eylül Anayasası'nın militer, milliyetçi ruhunu "tasfiye etme" iddiasıyla "yeniden tesis etme" tehlikesini de birlikte taşıyan bir düzenleme.

Bu sürecin olumlu sayılabilecek önemli özelliklerinden biri de, toplumun daha geniş kesimlerinde gerek hak ve özgürlükler, gerekse devletin kurumlarının nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda geniş bir tartışma yaratmaya başlaması. Bu tartışmaya devam edilerek sürecin Türkiye'de yeni bir anayasa yapılmasına kadar uzatılması gerekiyor.

Yukarıda bahsettiğin gibi, 2007 taslağı da AKP'nin birkaç kişiye hazırlattığı bir taslaktı ama o da bir tartışma açıyordu ve kadınlar olarak sürece müdahil olmaya çalışmıştık. Ama sonrasında hükümet köklü bir anayasa değişim sürecini yavaşlatarak geri çekti ve konu hükümetin gündeminden düştüğünde, muhalefetin gündeminde de eskisi kadar yer almadı. Hükümetin ritmi muhalefetin ritmini de çok fazla belirliyor. Tartışmanın yapılış süreci, bunun toplumsal kesimlere yayılması önemli diyoruz ama biz bu meseleyi aynı ciddiyetle ele alıp topluma yaymak, toplum tabanında tartışmak ve alternatifleri oluşturmak için AKP'yi beklemeden de bir şey yapmıyoruz.

Çok haklı ve çok doğru bir soru ve saptama. Bu konuda, politik dertleri olan herkesin durup düşünmesi ve önce kendisini sorgulaması gerekiyor. AKP kendi anayasa taslağını bir grup akademisyene hazırlatıp toplumun önüne attığında, diğerleri ne yaptı? Bir bölümü (bu grupta acıdır ki, 'devrimci' sıfatlı konfederasyonlar, sol tandanslı meslek örgütleri de var) kendi düşünsel çizgisindeki akademisyenlere, kendi alternatif anayasa taslaklarını/görüşlerini

hazırlattılar. İktidar ile “bu tür bir muhalefetin” tarzı arasında en küçük bir fark yok bence... Her ikisi de fazlasıyla “elitist” olma konusunda “şevkle” buluştular. Diğer kesimler ise, harika bir “devekuşluğu” politikasıyla, hiçbir girişimi beğenmeyip kendileri de bir şey yapmadılar. Bu konuda, istisnai davranan sadece kadınlar aslında. 2007 yılı öncesinden de kadınlar, anayasa konusunda çalışmaya başlamışlardı zaten. 2007 girişimi ortada bırakıldığında, kadınlar çalışmaya devam ettiler. Örneğin yeni bir anayasa ihtiyacı, KADER’in Türkiye çapındaki gerek Siyaset Okulu, gerekse de Birleşmiş Milletler Demokrasi Fonu (UNDEF) çerçevesinde kadın yurttaşların güçlendirilmesi eğitimlerindeki programların değişmez konusu oldu. Türkiye’de sanırım sadece kadınlar, yeni bir anayasa konusunun hükümet tarafından gündeme getirilmesini beklemeden çalışmaya devam eden kesim oldu. Türkiye’nin bütün kesimleriyle hız kesmeden bu tartışmaya devam etmesi gerekirdi, hâlâ gerekiyor. Bu anayasa paketi gelip geçecek, ama Türkiye’nin yeni bir anayasa ihtiyacı ortada kalacak.

Bu nedenle ben, bu kısmi anayasa değişikliği paketinin Türkiye’de ombutluk ya da anayasal şikâyet mekanizmasının, HSYK’nın yapısının değiştirilmesi ihtiyacının tekrar tekrar tartışılmasında ön açıcı, yararlı olacak tartışmalar ve kısmi düzelmeler getirdiğini, ama eninde sonunda Türkiye için topyekûn bir demokratikleşme ihtiyacını ortadan kaldırmadığını görüyorum. Yeni bir anayasa, yeni bir Türkiye için, tartışmaya devam etmek gerek; ama devam ederken de gerçekten bu ülkede, bu dünyada yapılan son anayasalara bakmak gerekiyor. Tepeden bir taslak hazırlatıp onun üzerine tartışmak sistemini terk etmek gerekiyor. Örneğin, Güney Afrika Anayasası yapılırken halktan iki milyon dilekçe toplanmıştı. Nikaragua’da -ki nüfusu, sosyal ve ekonomik düzeyi Türkiye’ye göre daha az olan ülkeler bunlar- yüz bin yurttaşın katıldığı bir tartışma sürecinden sonra yeni anayasa yapılmıştı. Brezilya’da, halktan ve sivil toplum örgütlerinden altmış bir bin anayasa teklifi toplanarak anayasa taslağı oluşturuldu.

Bu anayasa yapma örnekleri, çağdaş dünyada, aşağıdan yukarıya halkın tüm kesimlerinin tartışmasını örgütlemekle oluyor. “Sivil”lik tartışmasının sadece ordunun kimi yetkilerini sınırlamak olarak algılanmasının, demokrasi açısından çok daraltıcı bir anlayış olduğunu düşünüyorum. Aynı zamanda sivil toplumun önünü açan değişikliklere “sivil” dememiz gerekiyor. “Sivil” toplumu ve ihtiyaçlarını tamamen yok sayarak, devre dışı bırakarak, “sivil” bir anayasa yapamazsınız. Böyle bir girişime ne içerikte, ne de biçimde “sivil” demek mümkündür. Nitekim hükümetin örneğin kadın örgütleriyle, kendileriyle doğrudan ilgili konularda bile görüşme yapmaması oldukça manidardır. Hükümetin, paketini sunduğu siyasi partiler, işveren ve işçi örgütleri dışında, kadın örgütlerini ziyaret etmemiş, görüş istememiş olması da kadınları yok sayan bir 17. paket girişimi olarak tarihe not düşülmüş durumda.

Bu değişiklik paketi gündemi ile anayasa değişikliği ya da yeni bir anayasa konusunda siyasal ve toplumsal olarak neler yapılabilir?

Dünyada, askeri darbe tehditleri altında yaşayan, ekonomik sorunlarla boğuşan ve yolsuzluk iddialarının ayyuka çıktığı, halkın hesap sorma mekanizmalarının hiçbir biçimde işlemediği ülkelerde -Tayland bunun tipik örneklerinden birisi, hâlâ kan revan içinde ve pek çok açıdan Türkiye'ye benziyor- yapılan anayasa tartışmalarından ders çıkarmak gerekiyor. İspanya da önemli bir anayasa yapma örneğidir bu anlamda. Yeni bir anayasa yapmadan önce siyasetin demokratikleştirilmesini içeren siyasi reformlar yapılmıştır. Bu siyasi reformları yapmadan yeni bir anayasa yapmak; hem halkın katılımını sağlamak açısından, hem de ülkenin önünü gerçekten açacak demokratik bir anayasa yapmak açısından sağlıklı olmayacaktır.

17. anayasa değişiklik paketi tartışmaları ilginç bir biçimde seyrediyor. Bir dünyalı, bir TC yurttaşı, bir kadın, bir avukat, vs. olarak bu tartışmayı çok önemsiyorum. Ama aynı zamanda feci bir biçimde yadırgıyorum da: "17. anayasa değişikliği!" ve üstelik Anayasa'nın oldukça çok sayıda ve birçok konudaki maddesine "dokunan" bir "paket" halinde!..

Bu nedenle, yeni bir anayasa için 220 kişinin imzaladığı metni ve çıkışı çok önemsiyorum: Türkiye'de, yıllardır değişik kesimler olarak (kadın örgütleri, işçi/işveren örgütleri, meslek örgütleri, vb..) söylediğimiz Siyasi Partiler ve Seçim Yasası'nın değişmesi, seçim barajının indirilmesi, siyasetin finansmanı konusunda sınırlayıcı ilkeler getirilmesi gibi siyasetin demokratikleştirilmesi taleplerini ilk kez ve hep birlikte söyleyecek bir zemin oluştu. Bence bu paket ve tartışmaları gelip geçecek, ama Türkiye'nin "demokratikleşme" ihtiyacı aynen kalacak. Bu zeminin bu anayasa paketi oylanıp geçtikten sonra da kalıcı olmasının ve siyasetin demokratikleştirilmesi için mücadeleye devam etmesinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü otuz yıl boyunca tek tek akademisyenlerin, tek tek sivil toplum örgütlerinin ya da Meclis dışına itilmiş, Meclis'e girişi yasaklanan ya da bağımsız milletvekilleriyle zar zor girebilen partilerin tek başlarına yaptıkları siyasi reform önerilerinin hiçbir şekilde kaale alınmadığını gördük bugüne kadar. Umarım bu girişim yeni bir siyasi reform için, hep birlikte bir güç oluşturulmasını sağlayabilir ve dilerim bunu sağlayıncaya kadar kalıcı olur.